

**การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหลวงพรต-ท่านเลี่ยม
เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร**
**Participatory Community-Based Tourism Management of Luangprot-Thantium Community,
Ladkrabang District, Bangkok.**

อาทิศย์ โชติวิริยวณิชย์¹, ปัญญา หมั่นเก็บ¹ และทิพวรรณ ลิ้มงูร¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหลวงพรต-ท่านเลี่ยม เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งให้ความสำคัญกับคนในชุมชนในการมีส่วนร่วมวิจัยกับนักพัฒนาและนักวิจัยที่เป็นคนภายนอก ดำเนินการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมศึกษาศาสนาการณ วิเคราะห์ปัญหาชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การจัดเวทีประชุมเสวนาทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การศึกษาดูงาน การระดมสมอง การทดลองปฏิบัติการ การติดตามประเมินผล สรุปบทเรียน และกระจายข้อมูลข่าวสารไปสู่การรับรู้ของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความตระหนัก ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้นประสาน ดำเนินการระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2552 – สิงหาคม 2555 ได้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวชื่อ “ตลาดนัดศิลปะ” ร่วมกับพันธมิตรเครือข่าย โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่อยู่ภายในและรอบชุมชน ผลจากการทดลองจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนักร้องครั้งแรกพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักเรียนและนักศึกษา อาศัยอยู่ในเขตลาดกระบัง มาท่องเที่ยวร่วมกับครอบครัว ได้รับทราบข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ ผลประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจำนวน 117 คน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.45$) ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับคือความเข้มแข็ง ความสามัคคี ความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมของชุมชน มีการดูแลสุขภาพแวดล้อมและทรัพยากรของชุมชน มีโอกาสหารายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยว ชุมชนเป็นที่รู้จักในสังคมและทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการสนับสนุนจากเครือข่ายและหน่วยงานภายนอกทั้งด้านงบประมาณและการช่วยเหลือด้านอื่น ๆ จึงทำให้ชุมชนสามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของทุกวันเสาร์-อาทิตย์แรกของเดือน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวโดยชุมชน, กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Abstract

The objective of this research was to study participatory community-based tourism (CBT) management of Luangprot-Thantium community, Ladkrabang district, Bangkok. The action research focused on the involvement of local people to participate in the research process together with the government services and the researcher. The research activities included creating the participatory learning process, studying the community conditions, analyzing the community problems, gathering data concerning with tourism, group discussion, exchanging ideas, exposure field trips, brainstorming, monitoring and evaluation, and summary of lessons. Moreover, the information was disseminated to local communities to make them aware and understood about CBT. The research was conducted during February 2009 – August 2012 with the role of facilitator of the researcher. The research finding was the tourist management pattern, namely Art Market, with corporation of the assembly network from education institutes inside and outside the community. The results from the first experiment revealed that the majority of tourists were

¹สาขาวิชาพัฒนการเกษตรและการจัดการทรัพยากร คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กรุงเทพฯ 10520

students, living in Ladkrabang district, travelling with family, and receiving information from face book social media. The tourist satisfaction was evaluation from 117 people and obtained moderate score ($\bar{X} = 3.45$). The benefits from implementing CBT included the promotion unity and strengthening community, harmonized cooperation in the activities, and environment and community resources caring. Moreover, local people had the opportunity to earn more money from activities related to CBT. The community was widely known. With the assistance and financial supports from network and government, the community finally can make CBT activity on the first Saturday and Sunday monthly.

Key Words: Community Base Tourism, Participatory Action Research

คำนำ

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นแหล่งรายได้เงินตราต่างประเทศ การสร้างงานและการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค โดยมีแนวโน้มสูงขึ้นจาก 323.5 พันล้านบาทในปี 2545 เป็น 547.8 และ 592.8 พันล้านบาท ในปี 2550 และ 2553 ตามลำดับ (สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2554) นอกจากนี้ธุรกิจการท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดการจ้างงานกว่า 2 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 6-7 ของแรงงานทั้งระบบ รวมทั้งการกระจายรายได้และการจ้างงานสู่ชนบทตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554)

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 ได้ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมุ่งเน้นการฟื้นฟูและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพเสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่สภาพเดิม พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถานในเชิงกลุ่มพื้นที่และเสริมสร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทย ทั้งการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้าน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่กระบวนการต่อยอดในการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม โดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมและวิถีชุมชนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism : CBT) ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วในสองทศวรรษที่ผ่านมาและคาดหวังว่าจะเป็นการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพเพราะเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างการมีส่วนร่วมให้แก่ชุมชน สนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสร้างรายได้แก่เศรษฐกิจชุมชนของประชาชนในท้องถิ่นอีกด้วย ในด้านการตลาด การท่องเที่ยวในลักษณะนี้ยังเป็นกลุ่มเฉพาะ (Niche Market) ที่สนใจอยากศึกษาเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในรูปแบบการท่องเที่ยว (สินธุ์, 2556)

ชุมชนหลวงพุดตานเลี่ยม เขตลาดกระบัง (ตลาดหัวตะเข้) แขวงลาดกระบัง เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่เขตชานเมืองชั้นนอกฝั่งตะวันออกมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานกว่า 100 ปี เดิมเป็นย่านพาณิชยกรรมที่สำคัญในอดีต ปัจจุบันสภาพสองฝั่งคลองยังคงมีวิถีการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมให้เห็น เป็นธรรมชาติของชุมชนริมน้ำ ยังคงมีวิถีเกษตรกรรมอาชีพ พันธุ์ไม้ริมน้ำ พันธุ์ไม้เศรษฐกิจ และนาข้าว ซึ่งสิ่งเหล่านี้หาได้ยากในเขตกรุงเทพมหานคร ชุมชนยังคงรักษาวัฒนธรรม มีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน และอนุรักษ์สภาพอาคารบ้านเรือนที่มีความงดงามทางสถาปัตยกรรมในอดีตไว้ นอกจากนี้ชุมชนยังมีสถานที่สำคัญคือ โรงเจเซ่งเฮงตั้งซึ่งมีองค์เขียนแป๊ะไคว้เป็นที่เลื่อมใสและยึดเหนี่ยวจิตใจของคนภายในและภายนอกชุมชน ด้านการคมนาคมขนส่งมีความสะดวกสบาย สามารถเชื่อมต่อกับหลายเส้นทาง ทางบก ได้แก่ ทางรถยนต์ รถไฟ รถไฟฟ้าแอร์พอร์ตลิงค์ ทางน้ำ และทางอากาศ คือสนามบินสุวรรณภูมิ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก ดังนั้นจึงเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนชานเมืองฝั่งตะวันออกของกรุงเทพมหานคร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหลวงพุด-ท่านเลี่ยม เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งที่มีแนวโน้มให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีโอกาสร่วมกันวิเคราะห์ กำหนดปัญหา วางแผน นำแผนไปปฏิบัติ และร่วมกันประเมินผล ทำให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่อง แม้ว่า การดำเนินการวิจัยจะสิ้นสุดลงแล้วก็ตาม (วิสุทธิศักดิ์, 2543) ผลการวิจัยดังกล่าว ประชาชนจะเป็นผู้รับผลและนำผลการวิจัยไปใช้โดยตรง นอกจากนี้ชุมชนยังเกิดการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาร่วมกัน เห็นความสำคัญของการดำเนินกิจกรรมและเกิดการยอมรับกันในกลุ่ม นอกจากนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายยังเกิดความตระหนักเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในท้องถิ่นตนเอง (ปิยพร, 2546) การวิจัยนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชนในพื้นที่รอบมหาวิทยาลัย อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนสืบไป

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) ซึ่งมีนักวิจัยชุมชนหรือนักวิจัยชาวบ้านที่เป็นแกนหลักจำนวน 10 คน โดยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การเก็บข้อมูล การศึกษาดูงาน การจัดเวทีประชุม อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การทดลองปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวและการประเมินผล โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้นประสาน (Facilitator) เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทดลองทำ ร่วมติดตาม ประเมินผล และนำข้อมูลที่ได้ในแต่ละกิจกรรมมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดระบบ แยกแยะ เชื่อมโยง ทำความเข้าใจ และสรุปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (สุภางค์, 2543) ส่วนข้อมูลที่ได้จากการจัดเวที ทำการวิเคราะห์ในเวทีการประชุมแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อสรุปในเวที การวิจัยครั้งนี้เริ่มดำเนินการระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2552 – สิงหาคม 2555

ผลการวิจัยและวิจารณ์

1. ผลการศึกษาบริบทชุมชน

สภาพทางกายภาพชุมชนหลวงพุด-ท่านเลี่ยม แขวงลาดกระบัง เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร เดิมชื่อชุมชน “หลังตลาด” ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นชุมชนหลวงพุด-ท่านเลี่ยม เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่หลวงพุด พิทยพยัต และท่านเลี่ยม ผู้เป็นภรรยา ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน ในอดีตพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ทำนา ต่อมาเมื่อมีการขุดคลองประเวศบุรีรมย์ ทำให้มีการขยายตัวตามแนวคลอง มีการก่อสร้างตลาดริมน้ำ เกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยน เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพมหานคร ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ เรียกว่า “หัวตะเข้” เป็นจุดศูนย์กลางการค้าขายที่เจริญมากแห่งหนึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ ก่อตั้งมานานกว่า 100 ปี มีเนื้อที่ประมาณ 70 ไร่ ที่ดินส่วนใหญ่เดิมเป็นกรรมสิทธิ์ของท่านเลี่ยม บุณนาค ที่ได้มอบให้กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สร้างสถาบันการศึกษาขึ้นในท้องที่นี้บ้านเรือนในชุมชนส่วนใหญ่ปลูกสร้างเลียนแบบแนวคลองประเวศบุรีรมย์ คลองหนองปรือ และคลองลำปลาทิว แขวงทับยาว มีทางเดินคอนกรีตในชุมชนใช้สัญจรโดยรถจักรยานและรถจักรยานยนต์ บ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ชั้นเดียว และบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ รวมถึงตลาดริมน้ำที่ปลูกเป็นห้องแถวไม้ตามแนวคลอง และต่อมามีการแบ่งเป็นห้องเช่าเพิ่มมากขึ้นด้านการคมนาคม อดีตเดินทางด้วยรถไฟ เรือเมล์ขาว ปัจจุบันมีรถไฟสายตะวันออก รถประจำทาง รถตู้ รถสองแถว ตลอดจนรถจักรยานยนต์รับจ้าง ส่วนเรือหางยาวนั้นเหลือเพียง 2 ราย

สภาพเศรษฐกิจและสังคมในอดีตการอยู่อาศัยริมคลอง ทำให้วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย ต่อมาเมื่อตลาดน้ำริมคลองถูกไฟไหม้ 2 ครั้ง คือ ช่วงปี พ.ศ. 2541 ประกอบกับมีถนนลาดกระบังและถนนตัดใหม่เพิ่มขึ้น การขยายตัวจึงขยับจากคลองไปถนน การใช้เรื่อน้อยลงหันไปใช้รถยนต์มากขึ้น การค้าขายจึงย้ายออกจากชุมชนไปอยู่นอกชุมชนมากขึ้น ปัจจุบันมีประชากร 225 ครัวเรือน และจำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎร 859 คน ประชากรวัยทำงานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย รองลงมา

รับจ้าง ทำงานในนิคมอุตสาหกรรม สนามบิน และรับจ้างทั่วไป มีเพียงส่วนน้อยที่รับราชการ รัฐวิสาหกิจ ทำให้แบบแผนการดำเนินชีวิตไม่เปลี่ยนแปลงจากเดิมมากนัก ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ ทั้งครอบครัวขยายและครอบครัวเดี่ยว มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันดี ความแตกต่างทางสังคมมีไม่มาก เด็กวัยเรียนไปเรียนหนังสือในตอนเช้าและกลับมาตอนเย็น ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ประกอบอาชีพจะอยู่ดูแลบ้าน ทำงานบ้าน หรือเลี้ยงหลาน ส่วนอาชีพที่เป็นงานฝีมือในชุมชนที่โดดเด่น คือทำระหวัดวิดน้ำ ต่อเรือไม้ และตีเคียว ปัจจุบันแทบสูญหาย แต่มีการสืบทอดเชิงช่างคือ ช่างไม้รับจ้างทั่วไป ทำเฟอร์นิเจอร์เฟอร์นิเจอร์ที่ทำจากไม้ที่เหลือใช้ และการต่อเรือเหล็ก

ประเพณีวัฒนธรรมที่ชุมชนยังมีกิจกรรมร่วมกันอยู่คือการทำบุญเช่น วันลอยกระทง วันตรุษสงกรานต์ นอกจากนี้ยังมีการละเล่นพื้นบ้านที่เคยมีในอดีต เป็นการละเล่นที่ชาวบ้านว่างเว้นจากการทำนาแล้ว ชาวบ้านจะมานั่งล้อมวงรอบกองไฟเล่นผีสิงโคม ผีอีจู้ และแม่ศรี อย่างสนุกสนาน เพราะสมัยนั้นยังไม่มีละคร ภาพยนตร์ ปัจจุบันมีเพียงผู้สูงอายุบางท่านกล่าวถึงเท่านั้น

2. ภูมิหลังและพัฒนาการของการท่องเที่ยว

การพัฒนาการของการท่องเที่ยวชุมชน พบว่า ก่อนปี พ.ศ. 2550 มีหลายหน่วยงานเข้ามาพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่หลายครั้ง ส่วนใหญ่เป็นการจัดโปรแกรมท่องเที่ยวทางน้ำเชื่อมต่อกับชุมชนอื่นๆ ตามเส้นทางคลองประเวศบุรีรมย์ ซึ่งเป็นการดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐประกอบด้วยสำนักงานเขตลาดกระบัง และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง นอกจากนี้ยังมีโครงการพัฒนาพื้นที่ของสำนักงานผังเมืองกรุงเทพมหานคร ที่กำหนดให้ชุมชนเป็นพื้นที่อนุรักษ์ในด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม แต่การจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ ขาดความต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากที่ผ่านมามีชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น เป็นเพียงแค่ผู้ร่วมกิจกรรม จึงไม่เห็นความสำคัญ ต้นทุนและศักยภาพของตนเอง ไม่มีความพร้อมที่จะรองรับและจัดการกับกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน การประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึงชาวชุมชนบางส่วนไม่ทราบข้อมูลจึงไม่ได้ให้ความสนใจและไม่มีความสนใจในการทำงานด้านการท่องเที่ยวภายในชุมชนของตนเอง

3. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม

3.1 การค้นหาที่มิจัยและพัฒนาโจทย์การวิจัย ก่อนที่จะเริ่มต้นทำการวิจัย ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสร้างความคุ้นเคยและสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัยกับชุมชน มีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ต่อเนื่อง 18 ครั้ง มีการจัดเวที การจัดสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการจากการพูดคุยกับผู้นำชุมชน กรรมการชุมชนและประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับความคิดเห็นและมุมมองต่อการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน ส่วนใหญ่เห็นด้วยที่จะให้มีการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน แต่ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจขาดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนชุมชนไม่มีจุดเด่นและของดีในชุมชน คนภายนอกยังไม่ค่อยรู้จักชุมชนเท่าที่ควร รวมทั้งอาคารบ้านเรือนและท่าเรือบางส่วนยังมีสภาพทรุดโทรม จากการลงพื้นที่และจัดเวทีพูดคุยอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยได้ทีมวิจัยชุมชนหลัก 10 คน ที่จะเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้ โดยมีนางอ่อนศรี นิมิตรธรรม เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย และนางอำภา นุญญเกต เป็นเลขานุการ และทีมวิจัยอีก 8 คน

หลังจากนั้นทีมวิจัยเริ่มพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยมีคำถามการวิจัยคือ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหลวงพรต-ทานเลี่ยมที่เหมาะสมควรมีรูปแบบอย่างไร โดย ทีมวิจัยได้มีการจัดเวทีชุมชนเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนเกี่ยวกับสถานการณ์ ปัญหา และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน 3 ครั้ง ดังนี้ ครั้งที่ 1 วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2554 เวลา 17.30-20.00 น. มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด จำนวน 51 คน ครั้งที่ 2 วันที่ 29 มีนาคม 2554 เวลา 17.30 – 21.00 น. มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด จำนวน 43 คน และครั้งที่ 3 วันที่ 24 เมษายน 2554 เวลา 17.30 – 20.30 น. มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด จำนวน 46 คน สมาชิกของชุมชนส่วนใหญ่รับทราบถึงจุดประสงค์การดำเนินกิจกรรมและลักษณะการดำเนินงานของทีมวิจัยและพร้อมให้ความร่วมมือและสนับสนุนกับทีมวิจัยในการดำเนินการครั้งนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.2 การออกแบบและการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้จัดเวทีประชุม เพื่อให้ทีมวิจัยร่วมกัน คิดวิเคราะห์หรือออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลรวมทั้งความต้องการในการใช้ประโยชน์จากข้อมูลสำหรับการวางแผน และจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรม 2) ฐานทรัพยากรธรรมชาติ 3) ทรัพยากรบุคคล 4) บทบาทหน่วยงานภายนอก 5) สถานที่สำคัญหรือแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง 6) สถานที่ตั้งและการเดินทาง 7) สถานการณ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวในอดีตถึงปัจจุบัน

การเก็บข้อมูล ทีมวิจัยได้แบ่งทีมวิจัยออกเป็น 3 ทีม มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันอย่างชัดเจน โดยแต่ละครั้ง จะมีการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้นำเสนอในเวทีการประชุมของทีมวิจัย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสรุปบทเรียน มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล หลังจากนั้นจะมีการบันทึกและจัดเก็บในรูปแบบของเอกสารซึ่งจะมีการนำ เอกสารมาตรวจทานในการจัดเวทีการประชุมครั้งต่อไป พร้อมทั้งมีการวางแผนเพื่อเก็บข้อมูลในส่วนที่ยังไม่ครบถ้วน สมบูรณ์ หรือบางทีมที่เก็บข้อมูลเสร็จแล้วก็จะไปช่วยเพื่อนในทีมอื่นที่เก็บข้อมูลยังไม่เสร็จ

3.3 การจัดกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมทัศนศึกษาดูงานให้กับทีมวิจัย เพื่อเพิ่มเติมความรู้ และประสบการณ์ในการทำงานวิจัยด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระหว่างวันที่ 1-3 กันยายน 2554 ณ ตำบล บุปผาหมณี อำเภอชาติ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม ทีมวิจัย สามารถนำชุดความรู้มาประยุกต์ใช้ได้ทั้งในเรื่องการวางแผน การเตรียมความพร้อม การบริหารจัดการ การจัด โปรแกรมการท่องเที่ยวและการจัดสรรผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

3.4 การออกแบบและการวางแผนจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน การกำหนดกิจกรรมและการจัด โปรแกรมการท่องเที่ยว ชุมชนจะต้องพิจารณาคัดเลือกกิจกรรมที่โดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนภูมิปัญญาของ ชุมชน และสร้างความทรงจำให้เกิดขึ้นแก่นักท่องเที่ยว จากการรวบรวมข้อมูล การสำรวจทุนหรือองค์ประกอบของชุมชนทั้ง ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ ที่จะนำมาเสริมสร้างความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวในด้านภูมิปัญญา ชุมชน พบว่างานฝีมือที่ยังคงเหลือในชุมชน ได้แก่ การทำบายศรี การทำเฟอรนิเจอร์ การปั้นเครื่องแก้ว การเย็บหมอน การทำเฟรมเขียนภาพ การเขียนภาพ วาดไทย การเย็บกระเป๋า และการทำโคมบายจากหลอดกาแฟ เป็นต้น ผนวกกับใน ชุมชนมีนักศึกษาของวิทยาลัยช่างศิลป์เข้าพักอาศัยอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมของคนอาจารย์วิทยาลัยช่าง ศิลป์ ได้นำนักศึกษามาทำกิจกรรมภายในชุมชนเป็นประจำ ได้แก่ การวาดภาพสถาปัตยกรรมของชุมชน การวาดภาพ เหมือน การทำลายรดน้ำ และกิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย ทำให้ชาวชุมชนได้ร่วมกิจกรรมไปด้วย มีการแสดงภาพเขียน ของนักศึกษาวิทยาลัยช่างศิลป์ของบ้านริมน้ำ มีการออกร้านขายของของชาวชุมชนซึ่งการจัดกิจกรรมดังกล่าวเป็นที่ ขึ้นชอบและได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากชาวชุมชน จากกระแสลมของของทีมวิจัย ชุมชน เครือข่ายของสถาบัน การศึกษา จึงนำเรื่องนี้ขึ้นมาเป็นหัวข้อหลัก (Theme)ของการกำหนดโปรแกรมรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนภายใต้ชื่อ **“ตลาดนัดศิลปะ”** ซึ่งสอดคล้องกับบริบทชุมชน ต้นทุนที่ดีในชุมชน และตอบโจทย์ของชุมชนที่ต้องการตลาดน้ำ กลับคืนมาในรูปแบบเรียบง่ายสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนโดยกลุ่มเป้าหมายได้แก่นักเรียนนักศึกษา ประชาชนทั่วไปที่มาท่องเที่ยวเป็นครอบครัว และผู้สนใจงานศิลปะตลอดทั้งพร้อมที่จะเรียนรู้วิถีชุมชน

3.5 การทดลองจัดการท่องเที่ยวนำร่อง การทดลองการจัดการท่องเที่ยวนำร่องก่อนที่จะเปิดตัวการท่องเที่ยว ของชุมชน เพื่อเป็นการประเมินรูปแบบกิจกรรมของการท่องเที่ยวว่ามีข้อผิดพลาด หรือขาดตกบกพร่องในเรื่องใด ที่ สมควรที่จะปรับแก้ไขให้เกิดความสมบูรณ์ขึ้น ขณะเดียวกันชุมชนโดยคณะกรรมการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะ ได้มีการตรวจสอบการทดลองจัดการท่องเที่ยวนำร่องไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งจะทำให้มีความชัดเจน และครอบคลุมยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยร่วมกับทีมวิจัยประชุมและจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันอย่างชัดเจนทั้งคนภายในชุมชนและ เครือข่าย มีการประชาสัมพันธ์หลากหลายช่องทาง มีการทำความเข้าใจกับคนในชุมชนและคนภายนอก จัดเตรียม สถานที่เรื่องความสะดวกและพื้นที่ทำกิจกรรม กิจกรรมภายในงาน การออกร้านของชาวชุมชนและบุคคลภายนอก การต้อนรับนักท่องเที่ยว การแนะนำนักท่องเที่ยวให้รู้จักชุมชน การจัดกิจกรรมให้กับนักท่องเที่ยว การประเมิน

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน โดยมีการจัดงานครั้งแรกในวันที่ 9-10 มิถุนายน 2555 ภายใต้ชื่อ “ตลาดนัดศิลปะ” ผลตอบรับจากกิจกรรมเป็นที่น่าพอใจของคนภายในชุมชนและนักท่องเที่ยวในระดับปานกลาง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่นับว่าดีที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาชมกิจกรรมมากกว่า 500 คน ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนมากสำหรับการจัดกิจกรรมครั้งแรก โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักเรียนนักศึกษา ครอบครัว ชาวต่างชาติ พระภิกษุ และประชาชนทั่วไป

หลังจากการทดลองจัดกิจกรรมท่องเที่ยววันรุ่งครั้งนี้ ได้มีนักวิจัยชุมชนสมัครเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยหลักเป็น 15 คน และทีมวิจัยได้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียนการจัดกิจกรรมครั้งนี้ อภิปรายถึงข้อดีปัญหาและอุปสรรคนอกจากนี้ยังพบว่ามีความสนใจชมชมชนใกล้เคียงเข้ามาชมสังเกตการณ์และร่วมกิจกรรมครั้งนี้ด้วย เช่น ชุมชนคลองมอญ ชุมชนมาเรียมัย ชุมชนวัดปลุกศรีทธานอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานเขตลาดกระบัง สำนักงานกองทุนการสนับสนุนสุขภาพการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สื่อมวลชน สมาคมการทูตไทย วิทยาลัยช่างศิลป์ โรงเรียนเซนต์จิมศิลป์ โรงเรียนพรตพิทยพยัต สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง และภาคเอกชน เช่น ตลาดน้ำมหานคร และตลาดอุดมผล ดังนั้นจึงได้มีการวางแผนที่จะจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทุก ๆ เดือนที่เป็นวันเสาร์ - อาทิตย์ โดยได้กำหนดการจัดเพิ่มอีก 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 2 วันที่ 30 มิถุนายน 2555 - 1 กรกฎาคม 2555 ครั้งที่ 3 วันที่ 4-5 สิงหาคม 2555

3.6 การประเมินผล

3.6.1 การประเมินผลความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

จากการทดลองจัดการท่องเที่ยววันรุ่ง ครั้งที่ 1 วันที่ 9-10 มิถุนายน 2555 ทีมวิจัยได้มีผลการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยได้แบบสอบถามคืนทั้งหมด 117 ชุด ผลการประเมินมีรายละเอียด ดังนี้

(1) ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 65.8 มีอายุ 20-29 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 33.3 รองลงมา 10-19 ปีคิดเป็นร้อยละ 28.2 เป็นนักเรียนนักศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.8 รองลงมาอาชีพรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 29.1 ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร คิดเป็นร้อยละ 86.3 (อาศัยอยู่เขตลาดกระบัง ร้อยละ 45.3 และเขตอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 41.0) และมาจากต่างจังหวัด ร้อยละ 13.7

(2) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่าในภาพรวมนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.45$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีความพึงพอใจในระดับมาก ได้แก่

- 1) การต้อนรับของชาวชุมชน
- 2) บรรยากาศโดยรวมของตลาดน้ำศิลปะ
- 3) ความเหมาะสมของสถานที่จัดกิจกรรม
- 4) ความเหมาะสมของระยะเวลาการจัดกิจกรรม
- 5) ความปลอดภัยจากปัญหาอาชญากรรมในการเที่ยว
- 6) ความเหมาะสมของราคาอาหาร
- 7) ความสะอาดและคุณภาพอาหาร
- 8) ความน่าสนใจของกิจกรรมการท่องเที่ยว ส่วนด้านที่มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง ได้แก่
- 1) สื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมครั้งนี้ ซึ่งส่วนใหญ่ทราบข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ Facebook
- 2) ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว
- 3) ความสะดวกในการเข้าถึงสถานที่
- 4) การบริการห้องน้ำ
- 5) ความหลากหลายของอาหารมีให้เลือกหลายชนิด
- 6) ความเหมาะสมของราคาสินค้าของที่ระลึก
- 7) คุณภาพของสินค้าและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น
- 8) ความหลากหลายของสินค้ามีให้เลือกหลายชนิด
- 9) ความเหมาะสมของโปรแกรมการท่องเที่ยว
- 10) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 11) ความเพียงพอของกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 12) ภาพรวมของกิจกรรมทั้งวันที่ 1 และวันที่ 2

3.6.2 ปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการทดลองจัดการท่องเที่ยววันรุ่ง

(1) มีเสียงรบกวนจากยานพาหนะและการใช้ทางสาธารณะในชุมชน ของเรือยนต์ รถจักรยานยนต์ ซึ่งสัญญาณอยู่ในบริเวณจัดงาน โดยจะมีการประชาสัมพันธ์ให้คนภายในและภายนอกชุมชนได้ทราบว่ามีการจัดกิจกรรม ณ สถานที่ใด เช่น ทำแผนป้าย ประกาศเสียงตามสาย ขอความร่วมมือในการลดและงดใช้

ยานพาหนะภายในชุมชนในวันที่จัดกิจกรรม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการจัดงาน

(2) การให้บริการทั้งถึงขยะและห้องน้ำยังไม่ดีเท่าที่ควร คณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงได้มีการขอความอนุเคราะห์และสนับสนุนจากสำนักงานเขตลาดกระบัง

(3) การจัดการความสะอาด ขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูล เช่น มูลสุนัข แก้ไขโดยมีการควบคุมสุนัข ที่มีเจ้าของให้กักบริเวณในวันที่มีการจัดกิจกรรม และขอความอนุเคราะห์จากเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร เข้ามา ดำเนินการควบคุมสุนัขที่ไม่มีเจ้าของ นอกจากนี้ให้คนในทั้งชุมชนร่วมกันทำความสะอาดก่อนวันที่จะจัดกิจกรรมใน ครั้งต่อไป

(4) การจองพื้นที่ขายสินค้าของบุคคลภายในและภายนอกชุมชนยังมีความคลาดเคลื่อนและ ไม่เป็นระเบียบ จึงต้องร่วมกันออกระเบียบและหาผู้รับผิดชอบในการจองพื้นที่เพื่อความสะดวกและเรียบร้อย อีกทั้ง เพื่อให้บริเวณพื้นที่ในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าและเป็นระเบียบมากที่สุด

(5) การจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในเบื้องต้นชุมชนได้มีมติให้ ทีมวิจัยชุมชนเป็นคณะกรรมการหลักก่อนโดยถือว่าเป็นชุดเฉพาะกิจ ซึ่งหลังจากนี้จะมีการจัดตั้งกรรมการชุดใหม่อีก ชุดเพื่อความสะดวกในการขับเคลื่อนนโยบายและกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนในอนาคต

4. การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4.1 การเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

หลังจากมีการจัดกิจกรรมตลาดนัดศิลปะครั้งที่ 1 วันที่ 9-10 มิถุนายน 2555 ครั้งที่ 2 วันที่ 30 มิถุนายน - 1 กรกฎาคม 2555 และ ครั้งที่ 3 วันที่ 4-5 สิงหาคม 2555 คณะผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมจัดเวทีถอดบทเรียนในวันที่ 5 สิงหาคม 2555 สามารถสรุปการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ (Impact) จากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังนี้

(1) สมาชิกภายในชุมชนมีความสามัคคีและมีโอกาสหารายได้เพิ่มมากขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวโดย ชุมชนทำให้คนในชุมชนมีโอกาสใกล้ชิดกัน มีการพูดคุยกันมากขึ้นซึ่งในอดีตที่ผ่านมามีโอกาสเช่นนี้น้อยมาก การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนครั้งนี้จึงพบการทำงานของคน 3 วัย คือ ผู้สูงอายุออกมาเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ ความเป็นมาให้นักท่องเที่ยวที่สนใจฟัง วัยทำงานเป็นคณะกรรมการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเยาวชนมีส่วนร่วมใน กิจกรรมงานศิลปะและเป็นภาคีเครือข่ายคอยต้อนรับและแนะนำนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมพบว่าสมาชิกในชุมชนบาง ส่วนริเริ่มทำการค้าขายอาหาร ของที่ระลึก และสินค้าเบ็ดเตล็ดซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอภิชาติ และคณะ (2554) พบว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในระดับมาก 6 ด้าน ได้แก่ คนในชุมชน สามารถดูแลป้องกันความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ คนในชุมชนมีโอกาสในการทำงานมากขึ้น ชุมชนมี โอกาสหารายได้ที่เกี่ยวเนื่องจากการท่องเที่ยว เกิดความร่วมมือกันทำกิจกรรมในชุมชน ทำให้ชุมชนมีชื่อเสียงเป็นที่ รู้จักและเกิดการพัฒนาชุมชนนอกจากนี้ยังเกิดความรัก ความภาคภูมิใจในความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดกระบวนการ เรียนรู้การทำงานร่วมกันในที่สุด

(2) สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น สืบเนื่องมาจากมีการพูดคุยอธิบายเพื่อ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวและได้ลงมือปฏิบัติจริงมีการประเมินผลและสรุปบทเรียนทุกครั้ง ของการดำเนินการในแต่ละครั้งส่งผลให้ชุมชนข้างเคียงเกิดการตื่นตัวและสนใจในกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินอยู่พบว่า มี ตัวแทนของชุมชนอื่นเข้ามาร่วมพูดคุย สังเกตการณ์ และร่วมทำกิจกรรมด้วย ผู้บริหารจากตลาดสดอุดมผลเข้ามาสอบถามรายละเอียดข้อมูลการจัดงาน ซึ่งเป็นโอกาสอันดีที่หลายฝ่ายมีการประสานและได้ทำงานร่วมกัน

(3) สมาชิกในชุมชนและชุมชนข้างเคียงได้มีการพูดคุยและมีความพยายามที่จะร่วมกันสนับสนุนและ ผลักดันให้เกิดกองทุนเพื่อพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน นอกจากนี้ยังมีร้านค้าเอกชน เช่น ร้านก๋วยเตี๋ยว ร้าน ข้าวมันไก่ร้านเอเฟรม และร้านค้าอื่น ๆ ได้มีการปรึกษาหารือกันที่จะพัฒนาพื้นที่ด้านสิ่งแวดล้อม ปรับภูมิทัศน์ จัดหา ของฝาก ของที่ระลึก สิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวรวมทั้งได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวชุด เฉพาะกิจร่วมกับสมาชิกในชุมชนเพื่อจัดหางบประมาณ เช่น เปิดร้านปลาตากโปงเพื่อหารายได้เข้าชุมชน เป็นต้นซึ่ง

สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิรดี และคณะ (2554) พบว่ารายได้ส่วนหนึ่งจากการท่องเที่ยวจะมีการจัดสรรเข้ากองทุนเพื่อการบริหารงานและพัฒนาชุมชน ซึ่งใกล้เคียงกับการจัดสรรรายได้ เช่นจากการศึกษาของ เฉลิมชัย (2543) พบว่าการบริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้าลอด อำเภอปางมะพร้าว จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยทั่วไปรายได้ของกลุ่มต่าง ๆ จะถูกหักสะสมเข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านร้อยละ 10 เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวและชุมชนต่อไปนอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับ พจนา (2546) ที่กล่าวไว้ว่า แม้สมาชิกทุกคนในชุมชนจะไม่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยว แต่ก็ควรได้รับการจัดสรรผลประโยชน์ในส่วนงานสาธารณะประโยชน์ของชุมชน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่องค์กรท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องจัดสรรเงินจากผลการดำเนินงานออกมาในรูปกองทุนสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชน

(4) สมาชิกในชุมชนและหน่วยงานมีทัศนคติที่ดีต่อที่มวิจยมากขึ้น มีการให้กำลังใจ ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมเสมอ ชุมชนได้รับการประสานงานเพื่อสนับสนุนและช่วยเหลือจากหน่วยงานและองค์กร อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายท้องถิ่น (สกว.) สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง วิทยาลัยช่างศิลป์ โรงเรียนพรตพิทยพยัตโรงเรียนเซนต์จิมศิลป์โรงเรียนศึกษาพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากรวิทยาเขตราชบุรีสำนักงานเขตลาดกระบังสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.)การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและสมาคมการ์ตูนไทย นอกจากนี้ชุมชนยังได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกับเครือข่ายการท่องเที่ยวภาคประชาสังคม ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องเป็นประจำทุกเดือน จากผลดำเนินการจัดการท่องเที่ยว นำร่องไปแล้ว 3 ครั้ง พบว่า กิจกรรมที่จัดชุมชนเริ่มเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว แต่ควรปรับปรุงรายละเอียดและพัฒนา รูปแบบของการนำเสนอของกิจกรรมมีความหลากหลายและน่าสนใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น

(5) คณะกรรมการชุมชนและสมาชิกชุมชนดำเนินการปรับปรุงพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ปรับปรุงโครงสร้างอาคารทางเท้า ม้านั่งสาธารณะ โดยชุมชนได้ขออนุญาตซ่อมแซมตัวอาคารที่เป็นส่วนริมคลองประเวศบุรีรมย์จากกรมชลประทาน เป็นต้นซึ่งจะเห็นได้ว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือในการสร้างความสามัคคีให้กับคนชุมชนและเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนด้วย ในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนที่ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น (นำชัย, 2543) นอกจากนี้ยังได้มีการพูดคุยวางแผนในการฟื้นฟูภูมิปัญญาชุมชนเดิมให้คงอยู่ ขณะนี้ได้ดำเนินการไปแล้ว เช่น การฟื้นฟู ว่าไทย จนสามารถพัฒนาเป็นสินค้าชุมชน เป็นต้น

(6) ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชน โดย บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด มอบเงินให้ปรับปรุงเก้าอี้ไว้รองรับนักท่องเที่ยวมูลค่า 100,000 บาท และบริษัทสีแห่งหนึ่งซึ่งไม่ประสงค์ออกนาม เข้ามาสังเกตการณ์จัดกิจกรรมของชุมชนพร้อมมอบสีและเงินจำนวน6,000 บาทเพื่อใช้ทำกิจกรรมศิลปะในชุมชนโดยมีคณะกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนชุดเฉพาะกิจเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงาน

(7) จากการจัดการท่องเที่ยว นอกจากผลกระทบทางด้านบวกที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผลกระทบด้านลบที่จะตามมา เช่น ปัญหาปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นซึ่งสัมพันธ์กับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น หมายถึงความสามารถที่จะรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ประเด็นนี้ทางชุมชนได้มีการพูดคุยและวางแผนแก้ปัญหาเพื่อรองรับต่อผลกระทบดังกล่าว

4.2 การพัฒนาช่องทางการสื่อสารและประชาสัมพันธ์

ชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากขึ้น โดยพบจากกิจกรรมการท่องเที่ยวมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งให้กำลังใจรวมถึงข้อเสนอแนะในการดำเนินงานโดยชุมชน นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาสื่อการประชาสัมพันธ์เพื่อใช้เป็นช่องทางการสื่อสารการท่องเที่ยวโดยชุมชน หลวงพรต-ท่านเลี่ยม ไปยังนักท่องเที่ยวให้รู้จักและเข้ามาใช้บริการมากขึ้น ดังนี้

(1) มีการผลิตสื่อและประชาสัมพันธ์ผ่านทางสังคมออนไลน์ คือ เฟสบุ๊ค Facebook โดยมี 3 ชื่อ ได้แก่ 1) ตลาดกระบัง 2) ตลาดกระบังกำลังดี 3) ชุมชนคนรักหัวตะเข้ ซึ่งถือได้ว่านักท่องเที่ยวที่มานั้นได้รับข่าวสารมาจากช่อง

ทางนี้มากที่สุดเพราะเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็วในปัจจุบัน

(2) มีตราสัญลักษณ์(Logo) เพื่อการประชาสัมพันธ์ช่องทางการตลาดซึ่งเป็นผลงานจากการทำกิจกรรมของเยาวชนในกิจกรรมชุมชนสร้างสรรค์ผลงาน จากการประกวดวาดภาพพระเข้ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของ “หัวตะเข้” และให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวเป็นผู้ร่วมประเมินและให้คะแนน (Vote) ผลงานที่ได้รับเลือกคือ ผลงานหมายเลข เค-10 จะเข้ชื่อทองหยอดนอกจากนี้ยังมีผลงานแบบร่างหนังสือเล่มเล็กฉบับการ์ตูนที่เกิดจากเยาวชนในชุมชนซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสมาคมการ์ตูนไทย โดย คุณสิทธิพร กุลโรตตมะ หรือ ครูอ๋า เป็นผู้จัดกิจกรรมให้เยาวชนในชุมชนได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์

(3) ชุมชนได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนเข้ามาถ่ายทำรายการจำนวนมาก เช่น รายการแม่ช้อยนางรำออกอากาศทางช่องโมเดิร์นไนน์ รายการคนท่ายอวยของเนชั่น สัมภาษณ์ที่มาของตลาดนัดศิลปะและการทำงานของทีมวิจัยชุมชนรายการตลาดสดสวนเป้าออกอากาศทางช่อง 5 รายการหลงกรุงช่องไทยพีบีเอส ตอนเสน่ห์ไทยออกอากาศวันที่ 18 พฤศจิกายน 2555 รายการทุ่งแสงตะวันออกอากาศทางช่อง 3 ตอน ตลาดหัวตะเข้ ออกอากาศวันที่ 1 กันยายน 2555 หนังสือพิมพ์ข่าวสด ข่าวเยาวชน ตลาดหัวตะเข้ เรื่องเล่าเล่มเล็ก ฉบับวันที่ 31 สิงหาคม 2555 เอเอสทีวีผู้จัดการออนไลน์ นิตยสารกุลสตรี สกู๊ปรอบบ้านเรา ตอนตลาดไม้ริมคลอง ฉบับ 997 เดือนกรกฎาคม 2555 นิตยสารบ้านและสวน เทียบบ้านชมเมือง ตลาดหัวตะเข้ ชุมชนเปี่ยมเสน่ห์ที่รอการฟื้นฟูให้กลับมาสวยงามอีกครั้ง และสื่อจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ให้ทุนทำสื่ออาสาเพื่อสร้างสื่อให้กับท้องถิ่นย่านลาดกระบังโดยโครงการลาดกระบังกำลังดี

สรุป

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหลวงพรต-ท่านเลี่ยม เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ที่ให้ความสำคัญกับชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานวิจัยกับนักพัฒนาและนักวิจัยที่เป็นคนภายนอก เพื่อพัฒนาศักยภาพและความสามารถภายใต้วงจรต่อเนื่องของการวางแผน การปฏิบัติตามแผน การสังเกตผลและวิธีการปฏิบัติ และการสะท้อนความคิดเห็นอย่างมีวิจารณ์ญาณ(Critical Reflection) โดยนักวิจัยเป็นผู้กระตุ้นประสาน (Facilitator) ให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในกระบวนการตัดสินใจทุกขั้นตอนของกิจกรรม จึงทำให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง รวมทั้งการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรและชุมชนภายนอก ที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังเป็นเครื่องมือสร้างความสามัคคี ความร่วมมือของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนมีรายได้จากกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว และเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ระดับนโยบาย ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวควบคู่กับการให้ความรู้เรื่องการดูแลทรัพยากร สิ่งแวดล้อม การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนและระหว่างนักท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาในชุมชน จะต้องปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์และความเหมาะสมที่สอดคล้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน ภายใต้การท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนหลวงพรต-ท่านเลี่ยม เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร

2. ระดับพื้นที่ ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในระยะต่าง ๆ เพื่อป้องกันปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตลอดกระบวนการ มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

3. ควรมีการจัดตั้งกองทุนพัฒนาเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชนมากขึ้น

4. ควรมีการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวในเขตลาดกระบัง เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและเชื่อมโยง โดยมีการขยายพื้นที่กิจกรรมไปรอบนอกชุมชน เช่น ชุมชนเลียบบคลองมอญ พื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้านที่อยู่ใกล้ชุมชน การขยายพื้นที่การท่องเที่ยวไปยังพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวส่วนอื่น ๆ นอกชุมชน เช่น โรงเจเฮงเฮงตัว ตลาดหลวงแพ่ง ชุมชนชาวมอญ (วัดสุทธาโภชน์) เพื่อก่อให้เกิดการกระจายนักท่องเที่ยว กระจายรายได้และการสร้างงานอาชีพต่าง ๆ แก่ชุมชนใกล้เคียงอย่างเป็นเครือข่าย

5. ควรให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับต้นทางและปลายทาง เช่น การใช้วัสดุในการห่อสินค้าที่ปลอดภัยกับสิ่งแวดล้อม เช่น ปิ่นโต ใบตอง มีคำขวัญและตราสัญลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อช่วยลดปัญหาภาวะที่ซ้ำแล้วซ้ำ เป็นการผลิตปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ต้นทาง และการจัดให้มีระบบบำบัดน้ำเสียของแหล่งท่องเที่ยวเป็นต้น

6. ควรมีการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวของชุมชน อย่างต่อเนื่อง เช่น จัดฝึกอบรมและศึกษาดูงาน ของคณะกรรมการแกนนำชุมชนและภาคีเครือข่าย เพื่อพัฒนาทักษะทั้งด้านการสื่อความหมาย การบริหารจัดการ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวในเขตลาดกระบัง โดยมีชุมชนหลวงพรต-ท่านเลี่ยมเป็นแม่ข่าย เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ รอบนอกแขวงลาดกระบัง เช่น ชุมชนตลาดหลวงแพ่ง ชุมชนคลองมอญ วัดสุทธาโภชน์ ชุมชนวัดลาดกระบัง ชุมชนวัดลานบุญ ซึ่งมีศักยภาพพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งมีความหลากหลายในเชิงพื้นที่ เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวทางน้ำ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ เขตลาดกระบังเริ่มมีโครงการเอกชนเข้ามาพัฒนาการท่องเที่ยว อาทิ ตลาดน้ำมหานคร และตลาดบกเวียงพระนคร ซึ่งนับว่าเป็นโอกาสที่ดีที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวของเขตลาดกระบังให้โดดเด่นต่อไป

2. ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดสรรผลประโยชน์ที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนหลวงพรต-ท่านเลี่ยม

3. ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือของที่ระลึกที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เช่น ว้าวไทย เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2554. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559. [Online]. Available : http://marketingdatabase.tat.or.th/ewt_news.php?nid=24&filename=index [1/03/2556].

เฉลิมชัย ปัญญาดี. 2543. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. เชียงใหม่ : ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

นำชัย ทนผล. 2543. รายงานผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน บ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ปิยพร ชุมจันทร์. 2546. การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การผลิตเสื้ออก ของโรงเรียนนาหนึ่งพัฒนา ศึกษา อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและสถิติการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พจนาน สวนศรี. 2546. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.

วิสุทธิศักดิ์ ทวานพร้อม. 2543. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและสถิติการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2554. รายงานประจำปี 2554. [Online]. Available : [http://www.thailandtourismcouncil.org/th/about.php\[1/03/2556\]](http://www.thailandtourismcouncil.org/th/about.php[1/03/2556]).

สินธุ์ สโรบล. 2556. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. [Online]. Available : [http://www.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=105:2011-03-10-10-56-41&catid=34:research-digest&Itemid=145\[25/03/2555\]](http://www.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=105:2011-03-10-10-56-41&catid=34:research-digest&Itemid=145[25/03/2555]).

สุภางค์ จันทวานิช. 2543. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
อภिरตี ช้วนตัน และคณะ. 2554. การประเมินศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน: กรณีศึกษาอำเภูป่าพะยอม และถ้าเจ็ดคต
ตำบลป่าส้มพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม. บัณฑิต
วิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้